

Szabó Mátyás

szabo.matyas.nke@gmail.com

1. Bevezető

Bő négy évtizeddel ezelőtt az állambiztonsági szervek nagyszabású akciókat folytattak az államhatalom által megbuktatott Eszmelet című folyóirathoz köthető értelmiségi körök ellen. Az 1960-as évektől egyre veszélyesebbé váló néptancsmozgalomtól (a néptánc és népművészet ideológiai alapon érinthetetlen számított, mégis képes volt a nemzeti érzelmek és a hagyománytisztelőt felébresztésére), valamint az ifjúsági és tömegrendezvények mellett az egyetemi, az ifjúsági köröktől és a hatalommal való konformitásra nem törekvő értelmiségi társaságoktól is tartott az állampárt.

Konrád György neve már ekkor számos jelentésben szerepelt: „Figyelemreméltó és veszélyes koncepciót fogalmazott meg Konrád György író, az egyik ellenőrzésünk alatt tartott körben: „a jövőre nézve az értelmiségi értékek összefogását kell megvalósítani, a párhovataratozástól függetlenül.”... Megítélésünk szerint egyes, ellenőrzésünk alatt álló értelmiségi körökben ezt több vonatkozásban megvalósíták. [1.]

Az 1970-es évek két talán legnagyobb horderejű nemzetközi visszhangot is kiváltó intézkedéssorozata a szamizdatmozgalom egyik későbbi alapítójának, Haraszi Miklósnak az 1970-ben megírt Darabbér című műve kapcsán került foganatosításra. [2] A másik botrányt pedig Konrád György és Szelenyi Iván *Az értelmiség útja az osztályhatalmazhoz* című műve robbantotta ki, melynek egy példányát Szentjóbý Tamás lakásán találták meg az állambiztonságiak. [3.] Utóbbi ügy azért is érdekes, mert Konrádnak és Szelenyinek a pártállam széleskörű, titkosszolgálati módszerekkel sem nélkülöző akciósorozata ellenére is sikerült külföldre csempészni egy kéziratot, ezzel a magyar irodalmat az európai elitbe emelve.

1. sz. ábra: Konrád György

2. sz. ábra: Szelényi Iván

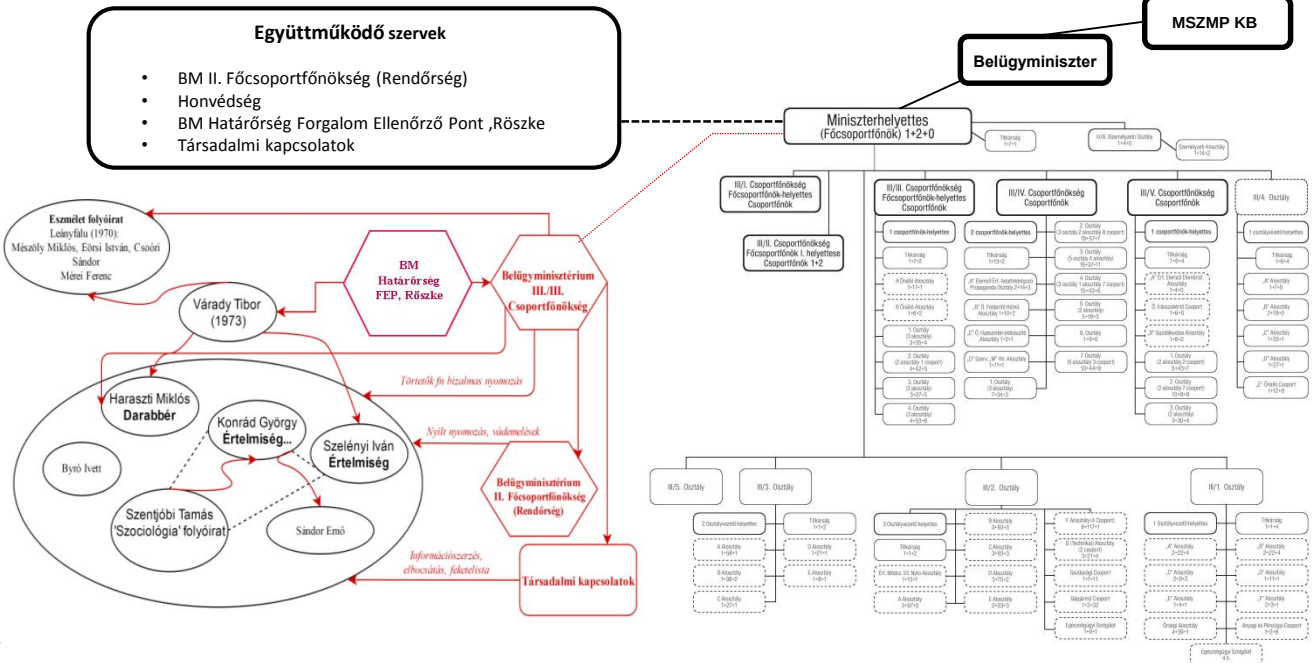
Konrád Györgyről 18 kötetnyi operatív dosszié és egy vizsgálati dosszié készült, emellett hálózati, operatív és nyílt eszközöket is bevetettek ellene, hiába. Az igaztó tartalmúnak minősített, társadalomkritikákban bővelkedő *Az értelmiség útja osztályhatalomhoz* 1978-ban Ausztráliában jelent meg először, majd a kötet bejárta a világot. Azonnal felmerül a kérdés: felveheti-e a harcot három ember az állambiztonsági, rendőri és pártapparátussal szemben? Hogyan volt ez lehetséges?

2. Állambiztonság az 1970-es években

Az 1950-es években Konrád sikere elképzelhetetlen lett volna a Rákosi-rendszer offenzív államvédelmi és kultúrpolitikájával és a Visinszki-elv által uralt magyar büntetőjoggal szemben. A Kádár – rendszer azonban egy nem lineáris úton a demokratikus centralizmus irányába fejlődött, majd az 1970-es évek elején átható közjogi és alkotmányos reformokon esett át, igazodva a hidegháború enyhülési ciklusához. Az MSZMP széleskörű alkotmányos reformja [4.] mellett egyúttal az állambiztonsági szervek átalakításán estek át. 1972 és 1974 között új ügyrend került bevezetésre a Belügyminisztérium Főcsoportfőnökségeinél, az ORFK-nál és a megyei rendőri szerveknél is. Ha a Kádár-rendszerrel esik szó, az állambiztonsági szervek alatt a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének III. Csoportfőnökségét szoktuk érteni. [5.] Azonban az államvédelemnek a rendszertől kívül volt egy pártirányítási és kulturális igazgatási dimenziója is. Tehát helyesebb azt állítanunk, hogy a BM III./III. Csoportfőnöksége az állambiztonsági erőknél és tevékenységeknél a központja volt, kiterjedt kapcsolati tőkével és politikai támogatással, melyeket a kulturális igazgatási szféra társadalmi kapcsolataival mellett az MSZMP az államszervezetre rátelepülő nomenklatúrájában fedezhetünk fel.

A rendvédelmi szervek titkos és nyílt állományának egyaránt meg kellett akadályoznia az államellenes izgatásra alkalmas gondolatok terjedését:

- a lenini és marxi tanokat sértő megnyilvánulásokot
- a szocialista államrendezkedés ellen irányuló cselekményeket
- Kádár János személye ellen irányuló cselekményeket
- horthysta, fasiszta, klerikális és reakciós megnyilvánulásokat
- a Szovjetunió és vezetői ellen irányuló megnyilvánulásokat
- a szocialista szövetséges, gazdasági és barátsági rendszer ellen irányuló megnyilvánulásokat és cselekményeket

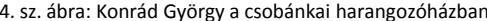

3. sz. ábra: A Konrád-ügy vázlatos folyamatábrája

Az állambiztonsági szervek számos módszerrel végezték tevékenységüket, melynek legfontosabb alapelvei az összbülgügyi szemlélet [6.], a társadalmi kapcsolatok mobilizálása, [7.] valamint a dekonspirálódás elkerülése voltak. [8.] A rendelkezésre álló eszközöket a Belügyminisztérium III./III. Osztályának ügyrendje rögzítette, [9.] melyek közül a legfontosabbak: szervezett titkos együttműködés létesítése; konspirált és találkozási lakások szervezése; figyelés alkalmazása; konspirált környezettanulmány; postai küldemény titkos ellenőrzése; titkos kutatás, előállítás; operatív technikai eszközök alkalmazása; operatív nyilvántartások, adattárak; büntetőeljárás kezdeményezése; aknamunka, dezinformáció; polgári intézmények szervek objektumainak használata operatív fedés céljából; valamint ellenséges csoportba beépülés, bomlasztás.

3. Célkeresztben: Konrád György

Nehéz a belügyi ügyrendekben olyan állambiztonsági eszközre, vagy módszerre bukkanni, melyet ne alkalmaztak volna *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* szerzőivel szemben. Konrád György közvetetten került a figyelem középpontjába az 1970-re a pártállam által ellehetetlenített Szemlélet folyóirathoz köthető társaságon keresztül. 1973-ban a magyarországi szamizdatmozgalom későbbi meghatározó alakjának, Haraszti Miklósnak Darabbbér című műve akadt fent a határon. Miután a szerző nem tudta megjelentetni a tétetet a Magvető Kiadónál - sőt vizsgálat és operatív intézkedések is indultak Haraszti ellen - az Újvidéki Egyetem szociológusával, Várady Tiborral próbálta azt kicsempésztetni Magyarországról. Az akció nem sikerült. A röszkei határőrök 1973. március 2-án lekapcsolták Váradyt, aki a lefoglalt *Darabbbér* Haraszti Miklós címére küldte el, míg egy másik tanulmányt, melyet Szelenyi Iván írt *Település-struktúra és társadalomstruktúra* címmel, Konrád címére.

A határellenőrzést követően az állambiztonsági szervek tartva attól, hogy Haraszi újabb példányokat kísérrel meg külföldre csempészni és ott kiadni, nagyszabású akciókba kezdett. Operatív rendszabályok alkalmazásával (telefonhallgatás, szobahallgatás, magnetofon, rejtett optika), a hálózat ügynökeivel és levéllelőrzéssel figyelték. A korábbi jelentésekkel együtt rendelkezésre állt Harasziról szinte minden információ, beleértve a terveit baráti körét és a rendszerhez való viszonyulását. A 3. sz. ábrán található kapcsolati kör (melyben csak az ügyhöz legszorosabban kapcsolódó nevek találhatóak, valójában sokkal több értelmiséggel állt szoros kapcsolatban Haraszi és Konrád is) valamennyi tagjánál házkutatást is tartottak. A *Darabbbé* miatt Harasztit és Konrádot is államellenes igaztással vádolták meg, Harasztit 8 hónap felfüggesztett börtönrre ítélték, Konrád pedig gyanúsítottból tanú lett.

Az államhatalom tehát komoly figyelmeztetésben részesítette Harasztit, viszont az ügy egyrészt elhúzódott, másrészt nemzetközi visszhangot kapott. Ez később Konrád György számára kedvező helyzetet teremtet, de előtte az állambiztonsági társadalmi kapcsolatain keresztül intő jelet kapott Konrád: elvesztette állását, és a dobai elmeegógyintézetben vállalt munkát. Emellett Szelenyi Ivánnal a csobánkai plébánia harangosztházában dolgoztak *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című kötetén, melynek később három példánya is az állambiztonsági kezére került.

5 sz. ábra: Az állambiztonság szervezetrendszere és kapcsolatai [10.]

A Haraszti-ügy nyomozásai során foganatosított házkutatások közül az egyiket rejtgetett pornófelvétel felkutatásával fedve hajtották végre Szentjóbey Tamás lakásán 1974. október 18-án, akiről a lehallgatások alapján feltételezték, hogy a Szociológia című folyóiratban közölné Harasztitól. Szentjóbeynál Konrád jegyzetei, Mao-idézetek és 180 nyersfilm mellett megtalálták *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* 1 példányát. Operatív dosszié nyílt és bizalmas nyomozás indult Konrád ellen, akivel szemben ügynököket, telefon és helyiséglehallgatást, levélellenőrzést és követést is alkalmaztak. Az egyik ügynök, aki „Foktói Lajos” fedőnéven jelentett Konrádról, a Huszonötödik Színház vezetője, Rigó Lajos volt. [11.] Konrádot és Szelényit igaztással vádolták, ám tartva külföldi kapcsolataitól, csak figyelmeztetésben részesítették és három évre eltiltották a kiutazástól. Előtte azonban a szerzőknek felajánlották a külföldre utazás lehetőségét, amivel Szelényi élt is. Konrád viszont maradt, felfedte az állambiztonságiak előtt a tanulmány másik két példányának és az írógépnek a hollétét. Előbbi sőgóra, Sándor Ernő lakásán alufóliába csomagolva egy konvektorba rejtették, míg az írógép Csalintalan Csabától került elő. Konrádot ezt követően is folyamatosan figyelték.

4. Az intézkedések mérlege

Az állambiztonsági intézkedések egyik legfontosabb már a második fejezetben is említett alapelve konspiráció volt. A hidegháborút nem csak a gazdasági, tudományos és fegyverkezési verseny tette ki, hanem propagandaháború is zajlott. A Szovjetunió a magyar pártvezetőktől is elvárta hogy a nyugati médiával szemben ne legyen támadási felület. Ebben a szerencsés helyzetben került célkeresztbe Konrád György. A nemzetközi események mellett nemzetközi kapcsolata és ismertsége is közrejátszottak abban, hogy az állampárttal vívott sok éves harcot végül ő nyerte meg. 1975-ben egy jelentést küldött a Belügyminisztériumnak az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága, melyben a következő bejegyzés is a Konrád munkásságában rejlő veszélyekre figyelmeztet:

„A Konrád-Szelényi-Szentjóbi ügyet nagy szenzációval tállták, felelevenítették a Haraszi ügyet /a Szabad Európa Rádió részleteket közöl a „Darabbérből”/, s az egészest ismét felhasználták kulturális politikánk támadására, a vonal „megmerevedésének” bizonyítására.” [12.]

Konrád sohasem tett le a könyv megjelentetéséről. A külföldre utazástól való eltiltás lejártá után ösztöndíjjal dolgozott Berlinben, majd az Egyesült Államokban. Végül a rendőri tiltás és figyelmeztetés ellenére 1978-ban el tudta juttatni a kötetet Szelényinek Ausztráliába. Bár az állambiztonsági szervek óriási apparátussal, komoly infrastruktúrával, párttámogatással és kiterjedt kapcsolatszerzővel rendelkeztek, az ellenséges személyekkel csoportokkal két esetben nehezen tudták tartani a lépést. Az egyik eset, amikor az állambiztonsági szervek különös körülményekkel jártak el, az ellenséges csoport tagjainak nagy létszáma esetén volt jellemző. A másik esetben pedig akkor, ha az ellenséges személy nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett. Tartva attól, hogy a nyugati média felkapja egy újabb bűntetőügyet a belügyi tehetetlen volt. Az *értelmiség útja az osztályhatalom felé* több nyugati kiadónál számos nyelven megjelent.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BM 9-105/1-e-932/73
- [2.] SZŐNYEI TAMÁS: *Titkos Írás* 2. Noran Kiadó, Budapest. 2012. 280-301. o.
- [3.] SZŐNYEI TAMÁS: *Titkos Írás* 2. Noran Kiadó, Budapest. 2012. 302-338. o.
- [4.] 1972. évi I. törvény az 1949. évi XX. Törvény módosításáról
- [5.] GYARMATI GYÖRGY (szerk.): *Trezor I. Történeti Hivatal*, Bp. 1999. 84-88.o.
- [6.] BM 10-530/1972
- [7.] BM 10-21/5/1972
- [8.] 12/1972 BM parancs a hálózatról
- [9.] BM 80/223/1972
- [10.] A NEB ábrája alapján: <https://www.neb.hu/asset/phpFedJEO.pdf>
(utolsó letöltés: 2016.02.02. 10:51)
- [11.] ÁBTL: M-40482 (Foktöl Lajos)
- [12.] MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály Ag./870/7.

